

היבטים של זהות והזדהות יהודית באמריקה: דת, אתניות, ישראל והעם היהודי

חיים א' וקסמן

החוגים לסוציולוגיה ולמדעי היהדות, אוניברסיטת רטגרס,
ומכון ון ליר בירושלים

עד לאחרונה ראו פילוסופים ואנשי מדעי החברה ביהודיות מהות הכוללת רכיבים דתיים ואתניים כאחד. מרטין בובר הדגיש זאת בביקורתו על הציונות החילונית: "ישראל אינו עם ככל העמים, ולא חשוב עד כמה שאפו לכך נציגו בתקופות מסוימות. ישראל הוא עם השונה מכולם, משום שהוא העם היחיד בעולם אשר משחר ראשיתו היה גם עם וגם קבוצה דתית".¹ ישעיהו ברלין ניסח זאת כך: "היהודים הם שילוב ייחודי של דת, גזע ועם; [...] איאפשר לסווגם במונחים רגילים".² נתן גלזר, בהקשר שונה לחלוטין, ציין נקודה זהה כמעט לגמרי כאשר הצהיר כי "היהדות קשורה קשר אורגני לעם מסוים, לאומה. הקשר הדוק כל כך עד שהמילה 'יהודי', בשימושה הרווח, היא כפולת משמעות ומתייחסת הן למי שנהוג על פי מצוות היהדות והן לבן העם היהודי".³ מרשל סקלאר טען ברוח זו כי הקהילה היהודית האמריקנית נשמרת בזכות היסודות של דת ושל אתניות גם יחד.⁴

¹ Martin Buber, *Israel and the World: Essays in a Time of Crisis*, New York: Schocken, 1963, p. 284

² Isaiah Berlin, "The Origins of Israel," in Walter Z. Laqueur (ed.), *The Middle East in Transition: Studies in Contemporary History*, New York: Praeger, 1958, p. 205

³ Nathan Glazer, *American Judaism*, 2nd edition, Chicago: University of Chicago Press, 1972, p. 3

⁴ Marshall Sklare, "Jewish Religion and Ethnicity at the Bicentennial," in Jacob Katz

ואולם דומה כי הקשר הקרוב בין הדת היהודית לאתניות היהודית מתרופף במהירות. לדברי בארי קוסמין, אחוז האמריקנים המזדהים כיהודים במישור האתני, ועם זאת כחסרי דת, עלה בשנים האחרונות עלייה דרמטית, מ־20% לערך ב־1990 לכ־37% ב־2008.⁵ הדבר עשוי לנבוע חלקית מן ההתפתחויות החברתיות־תרבותיות שהחלו בארצות הברית בשנות השישים של המאה העשרים. מבחינה חברתית־פוליטית, היה זה העשור של התנועה לזכויות האזרח, תנועת הנשים, מרד הסטודנטים ומלחמת וייטנאם; מבחינה תרבותית, מדובר בעשור של "ילדי הפרחים", מפגני אהבה המוניים, הביטלס ווודסטוק וגם העשור שבו נעשה לא רק מקובל אלא גם אופנתי להתגאות במוצא האתני. מדבקות למכוניות וסיכות דש קראו "נשק אותי - אני אירי" או פולני, איטלקי, הונגרי וכדומה. יהודים, שבני קבוצתם תפסו עמדות הנהגה כמעט בכל התנועות והמגמות של העשור, החלו יותר ויותר לבטא גם הם את האתניות שלהם, בייחוד אחרי ניצחונה של ישראל במלחמת ששת הימים. אחד הגילויים של הממד האתני החדש של הזהות הקבוצתית היהודית באמריקה היה ייסודה של תוכנית ללימודי יהדות במכללות ובאוניברסיטאות ברחבי הארץ כולה, שקיבלה גושפנקה בזכות התוכניות ל"לימודים שחורים" (Black Studies) שנוסדו זמן לא רב לפני כן. ההתאחדות ללימודי יהדות, המקדמת הוראה ומחקר בלימודי היהדות במוסדות להשכלה גבוהה, נוסדה ב־1969, ובשנת 2000 כבר מנתה כ־1,600 חברים. גם כנסיה השנתיים התרחבו במשך השנים. בערך באותה העת היו בלימודי היהדות, על פי ההערכות, בין 800 ל־1,000 משרות הוראה, כ־150 קתדרות ייעודיות ובערך 600 קורסים.⁶

בצד המודעות האתנית הגוברת של יהודי אמריקה, היו במדעי החברה ובתחומים אחרים מי שטענו, במידה זו או אחרת, כי עצם טבעה של הזהות היהודית־אמריקנית עובר מהפך; שהדת חשובה ליהודים פחות ופחות, שמספר גדל והולך מהם מצהירים שהם חסרי דת, ועל כן חברות בבתי כנסת והשתתפות בטקסים דתיים אינן עוד סממנים הולמים לציון זהות יהודית והזהות יהודית. קלווין גולדשיידר, שכתב סקירה שרובה חיובית על ספר מאת שמואל היילמן שעניינו יהודי ארצות הברית מאז מלחמת העולם השנייה, מתח בכל זאת ביקורת על הספר, משום שהמחבר "לא עשה שום מאמץ לנתח את השאלה אם ההעברה הבינ־דורית של התרבות היהודית החילונית יכולה לתפוס את מקומה של חידת היהדות".⁷ ובמדריך לקהילה היהודית־אמריקנית שכתב ג'רום חנס קובע המחבר כי "רוב יהודי אמריקה, בהינתן להם הבחירה לזהות עצמם כחברי קבוצה דתית, אתנית, לאומית או תרבותית, אומרים - תרבותית".⁸

(ed.), *The Role of Religion in Modern Jewish History*, Cambridge, MA: Association for Jewish Studies, 1975, pp. 147-159

⁵ Barry Kosmin, "The Changing Population Profile of American Jews 1990-2008" בקונגרס העולמי ה־15 ללימודי יהדות, ירושלים, אוגוסט 2009.

⁶ Robert Eisen, "Jewish Studies and the Academic Teaching of Religion," *Liberal Education* 87, 4 (2001), pp. 14-17

⁷ Calvin Goldscheider, "Portrait of American Jews: The Last Half of the 20th Century," by Samuel C. Heilman (book review), *Sociology of Religion* 58, 1 (1997), p. 94

⁸ Jerome A. Chanes, *A Primer on the American Jewish Community*, New York: Jewish Communal Affairs, American Jewish Committee, 1999, p. 2

סביר להניח שהמקור העיקרי למספרם הגדל של הטוענים לחוסר זיקה או זהות דתית הוא הגידול באוכלוסיית הילדים שהוריהם הם זוגות מעורבים, כלומר זוגות שבהם אחד מבני הזוג הוא בן לדת אחרת ולא עבר גיור. מחקרים גילו שיעורים נמוכים יותר של זהות והזדהות יהודית בקרב ילדים של זוגות בני דתות שונות. איגון מאייר, למשל, במחקרו על ילדים להורה יהודי והורה שאינו יהודי, מצא שפחות מרבע מהם הזדהו כיהודים ו"כמעט לא היה בהם מי שהוא עצמו התחתן עם יהודי".⁹ כאשר לזהות יהודית, פיטר מדינג ועמיתיו גילו שבנישואי תערובת שכאלה, "הסבירות ליצור זהות יהודית חד־משמעית, אם אמנם קיימים כוונה או רצון לכך, שואפת לאפס".¹⁰ ברוס פיליפס ערך מחקר מקיף על ילדים לזוגות מעורבים. בניתוח שעשה לנתוני סקר האוכלוסייה היהודית הארצי (National Jewish Population Study – NJPS) משנת 1990 הוא מצא כי 68% מהם מזדהים כחסרי דת; כמעט רבע (24%) מהם מזדהים כנוצרים, ומיעוט קטן, 8%, מזדהים כיהודים על פי דתם. אצל הילדים ששני הוריהם יהודים היו דפוסי ההזדהות כמעט הפוכים: 92% הזדהו כיהודים ורק 8% כחסרי דת או הזדהות אחרת.¹¹ בניתוחו שערך פיליפס לנתונים מסקר ה־NJPS של 2001 ולנתוני סקר ההזדהות היהודית באמריקה (American Jewish Identification Survey) מ־2001, הוא גילה שיעור גבוה של ילדים מנישואי תערובת המזדהים כחסרי דת. לדבריו, "הניתוק המסתמן בין דת לבין מוצא אתני בקרב יהודי אמריקה מוגבל בעיקר לבני אדם שמוצאם מעורב", והוא טוען שהם עושים זאת "משום שהדבר מאפשר להם להזדהות כיהודים בלי שייאלצו לבחור בין הדתות של הוריהם".¹²

ישראל, לפחות עד לאחרונה, נתפסה בעיני יהודים רבים, אמריקנים וישראלים גם יחד, ככלי חשוב לחיזוק הזהות היהודית. יהודים אמריקנים רבים תומכים בטיוילים לישראל ושולחים את ילדיהם לישראל בתקווה שהחוויה הישראלית תחזק את זהותם היהודית עד כדי כך שגם אם לא ינשאו ליהודים, מכל מקום יגדלו את ילדיהם כיהודים. דבר זה היה למעשה תמיד חלק עיקרי מן הרציונל של תוכנית "תגלית", לפחות מצד יושבי התפוצות. מן הצד הישראלי, ההנחה היא שהחוויה הישראלית תחזק את הקשרים בין אלה שחווים אותה לבין ישראל.

כדי לחקור זאת עוד, ובמאמץ לקבוע אם האופי המשתנה של הזהות היהודית־אמריקנית, ובכלל זה דפוסי התודעה האתנית המשתנים ודפוסי הדת המשתנים של יהודי ארצות הברית, קשורים לקשרים המשתנים בין יהודי ארצות הברית לישראל, נבחנו הקשרים בין יהודי ארצות הברית לבין ישראל לפי התפלגות לזרמים דתיים. כפי שעולה מלוח 1 להלן, המבוסס על נתונים מסקר האוכלוסייה היהודית הארצי, ההשתייכות לזרם כזה או אחר ממלאת תפקיד חשוב מאוד בקשר הרגשי לישראל.

⁹ Egon Mayer, "Intermarriage Research at the American Jewish Committee: Its Evolution and Impact," in Steven Bayme (ed.), *Facing the Future: Essays on Contemporary Jewish Life*, Hoboken: Ktav, 1989, p. 173

¹⁰ Peter Y. Medding, Gary A. Tobin, Sylvia Barack Fishman, and Mordechai Rimor, "Jewish Identity in Conversionary and Mixed Marriages," *American Jewish Year Book* 92 (1992), p. 33

¹¹ Bruce A. Phillips, "Children of Intermarriage: How 'Jewish'?" in Peter Y. Medding (ed.), *Coping With Life and Death: Jewish Families in the Twentieth Century* (Studies in Contemporary Jewry, 14), New York: Oxford University Press, 1998, p. 86, Table 4

¹² Bruce A. Phillips, "Accounting for Jewish Secularism: Is a New Cultural Identity Emerging?" *Contemporary Jewry* 30, 1 (2010), p. 63

לוח 1: רמת הקשר הרגשי לישראל, לפי זרם דתי, סקר NJPS 2001 (באחוזים)

אורתודוקסי	קונסרווטיבי	רפורמי	רקונסטרוקציוניסטי	
72	45	22	27	חזק מאוד
23	37	45	51	במידה מסוימת
2	15	23	11	לא כל כך
3	3	10	11	בכלל לא
100	100	100	100	סך הכול

המקור לכל הלוחות: עיבודי המחבר לנתונים הגולמיים המופיעים בסקר NJPS 2001. ראו *National Jewish Population Survey, 2000-2001* (computer file), New York: United Jewish Communities, 2003

כפי שמראה הלוח, הקשרים הרגשיים של יהודים אורתודוקסים לישראל חזקים הרבה יותר מאלה של הקונסרווטיבים, והקשרים של הקונסרווטיבים חזקים הרבה יותר מאלה של הרקונסטרוקציוניסטים, ולא לה שיש קשרים חזקים יותר לישראל מאשר לרפורמים. משמעות ההתפלגות בין הזרמים מתגלה גם כשמדובר בביקור בישראל. כפי שנראה בלוח 2 להלן, סביר שיהודים אורתודוקסים ביקרו בישראל הרבה יותר מאחיהם הקונסרווטיבים, הרקונסטרוקציוניסטים והרפורמים, והדפוס הדתי שנראה בנוגע לקשר הרגשי חוזר על עצמו כאן.

לוח 2: ביקרו אי פעם בישראל, לפי זרם דתי, סקר NJPS 2001 (באחוזים)

אורתודוקסי	קונסרווטיבי	רפורמי	רקונסטרוקציוניסטי	
81	61	38	35	כן
19	39	62	65	לא
100	100	100	100	סך הכול

בקרב אלה שביקרו בישראל מתגלה דפוס דומה של התפלגות לפי זרמים בנוגע למספר הביקורים של המשיב. כפי שמראה לוח 3 להלן, יותר מ-25% מן המשיבים האורתודוקסים שביקרו בישראל עשו זאת יותר מחמש פעמים - הרבה יותר משיעורם של אלה שביקרו בישראל יותר מחמש פעמים בזרמים האחרים. הסטייה היחידה מן ההתפלגות שניכרה קודם בין הקבוצות היא שאצל הרפורמים, שיעור המבקרים בישראל יותר מחמש פעמים גבוה יותר מאצל הרקונסטרוקציוניסטים.

לוח 3: מספר הביקורים בישראל, לפי זרם דתי, סקר 2001 NJPS (באחוזים)

אורתודוקסי	קונסרוטיבי	רפורמי	רקונסטרקציוניסטי	
27	52	71	52	פעם אחת
39	30	19	38	2-4 פעמים
14	8	5	-	5-9 פעמים
15	5	4	-	10 פעמים או יותר
5	5	1	10	התגורר בישראל
100	100	100	100	סך הכול

בנוגע לעולים מארצות הברית, גולדשיידר מצא כי דפוס "ריכוז יתר וסלקטיביות בקרב יהודים דתיים ואורתודוקסים יחסית לאוכלוסייה היהודית-אמריקנית" התגלו גם בדפוס הביקור שלהם בבית הכנסת ובשמירת מצוות. בייחוד יש לציין את שיעורי הנוכחות בבית הכנסת ושמירת מצוות כגון צום יום הכיפורים והלכות כשרות, שהיו גבוהים בקרב העולים באופן לא פרופורציוני בהשוואה לשיעורים אלה באוכלוסייה היהודית בארצות הברית.¹³

נתונים מן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל הצביעו גם הם על דתיות בשיעור גבוה במיוחד של העולים מארצות הברית ועל עלייה בשיעור שומרי המצוות ביניהם. מבין העולים מצפון אמריקה בשנים 1978-1980, רוב של 54% הזדהו כ"דתיים", 21% כ"מסורתיים", 11% כ"לא מאוד דתיים" ורק 14% כ"לא דתיים בכלל".¹⁴

מאז נעשו אותם מחקרים יש סימנים ברורים לעלייה ניכרת בשיעור האורתודוקסים בקרב העולים מאמריקה, אף על פי שחלקם באוכלוסייה היהודית האמריקנית עלה אך במעט, במקרה הטוב. למשל, לפני כעשרים שנה דווח כי "מבין [כ-] 1,900 [העולים] שהגיעו מארצות הברית [ב-1986], יותר מ-1,200 הם יהודים אורתודוקסים, והשאר הגדירו את עצמם כשומרי מצוות במקצת, וכי".¹⁵ דיווח

¹³ Calvin Goldscheider, "American Aliyah: Sociological and Demographic Perspective," in Marshall Sklare (ed.), *The Jews in American Society*, New York: Behrman House, 1974, pp. 381-382

¹⁴ *Survey of Absorption of Immigrants: Immigrants of the Seventies – The First Three Years in Israel*, Special Series No. 771, Jerusalem: Central Bureau of Statistics, 1986, pp. 14-15; Sergio DellaPergola, "Demographic Trends of Latin American Jewry," in Judith Laikin Elkin and Gilbert W. Merx (eds.), *The Jewish Presence in Latin America*, Boston: Allen & Unwin, 1987, p. 126

¹⁵ יצחק גולדשלאג, "מעולם התורה, הרבנות והשיבות", ברקאי: בטאון רבני מרכזי לעניני רבנות, בירורי הלכה, חידושי תורה, הגות ומחשבה 4 (אביב תשמ"ז), עמ' 408.

זה עולה בקנה אחד עם הערכותיו של סגן מנהל מחלקת העלייה של ההסתדרות הציונית העולמית (הסקציה האמריקנית) ב־1976 ושל אחרים הקשורים למחלקה זו באותה העת, שכ־60% מן העולים מאמריקה באותה תקופה היו אורתודוקסים. הערכות מאוחרות יותר של הארגון המרכזי לעלייה מאמריקה, "נפש בנפש", מלמדות כי 79% מן העולים מאמריקה בזמננו הם אורתודוקסים.¹⁶

השיעור הגבוה של אורתודוקסים בקרב העולים מאמריקה מעלה שתי שאלות. השאלה הראשונה היא מדוע הם מיוצגים ייצוג יתר. השאלה השנייה היא מדוע ייצוג היתר שלהם גדל במהירות רבה כל כך. המקור למספרם הלא פרופורציוני של האורתודוקסים מקרב העולים נעוץ כפי הנראה במאפיינים האידיאולוגיים־תרבותיים והסוציו־פסיכולוגיים של האורתודוקסיה באמריקה. במישור האידיאולוגי־תרבותי, ההנהגה הרבנית האורתודוקסית האמריקנית, יותר מהנהגתם של זרמים אחרים, מגדירה את המגורים בישראל כנורמה דתית. לדוגמה, זמן קצר אחרי מלחמת ששת הימים שאל צ'רלס ליבמן רבנים ונשיאי בתי כנסת אורתודוקסיים, קונסרווטיביים ורפורמיים ואת נשיאי הארגונים היהודיים הארציים המקבילים להם מה מידת הסכמתם לכמה אמירות הנוגעות לישראל. בהקשר המסוים של מאמר זה, יש משמעות לעובדה שרק בקרב הרבנים האורתודוקסים היה רוב (69%) שהסכימו עם האמירה "יהודי שבאמת רוצה לעשות מה שהיהדות דורשת ממנו צריך לעלות לישראל". התפלגות האחוזים בזרמים האחרים הייתה זו: רבנים קונסרווטיביים - 25%; רבנים רפורמים - 10%; נשיאי בתי כנסת אורתודוקסים - 37%, קונסרווטיביים - 12%, רפורמים - 17.5%¹⁷.

קווין אברוך הציע במחקרו על עולים מאמריקה בסיס סוציו־פסיכולוגי לעליית האורתודוקסים האמריקנים לישראל. הוא גילה שהם נוטים להיות אנשים אשר "באמריקה, על ידי השקעה רבה או גוברת ביהדותם, הגיעו לפרמורדיאליזציה של זהויותיהם החברתיות".¹⁸ במילים אחרות, אלה הם אנשים שהגדירו את עצמם בעיקר במונחים של יהדותם. יהדותם קיבלה קדימות על פני היבטים אחרים של זהותם, והעלייה שלהם הייתה משום ניסיון לחיות את חייהם כיהודים בתוך משפחת היהודים. יהודים אורתודוקסים מיוצגים ייצוג יתר בקרב העולים מאמריקה, סובר אברוך, משום שאצלם גבוהה יותר הסבירות שבהיותם באמריקה קיבלה יהודיותם קדימות על פני היבטים אחרים של זהותם.

יש מגוון של ראיות לדעיכת הקשרים הרגשיים לישראל בקרב יהודי אמריקה, ורווחת ההנחה שהדבר נובע משינויים בישראל, והיו אלה שינויים פוליטיים, דתיים, כלכליים או אחרים. אולם נתונים אחרים מסקר האוכלוסייה היהודית הארצי מרמזים כי המקור לחולשת הקשרים אינו בישראל אלא בזהות, ובהזדהות היהודית של יהודי אמריקה. כשבוחנים נושאים אחרים של עמיות (peoplehood) יהודית, בלי קשר לישראל, מתגלים אותם דפוסים מאפייני־זרמים שראינו לעיל.

Gaby Wenig, "Making Dreams of Israel Come True," *Jewish Journal of Greater Los Angeles*, August 15, 2003, http://www.nefeshbnefesh.org/news/2003_news/jewishjournal1.htm ¹⁶

Yesha'yahu (Charles) Liebman, "The Role of Israel in the Ideology of American Jews," *Dispersion and Unity* 10 (1970), pp. 25-26 ¹⁷

Kevin Avruch, *American Immigrants in Israel: Social Identities and Change*, Chicago: University of Chicago Press, 1981, p. 117 ¹⁸

לוח 4: מסכימים מאוד עם אמירות על יהודיות, לפי זרם דתי, סקר NJPS 2001 (באחוזים)

אורתודוקסי	קונסרוטיבי	רפורמי	רקונסטרוקציוניסטי	
90	83	69	60	ברור לי מאוד מה המשמעות מבחינתי של היותי יהודי
73	48	33	33	יהודים בארצות הברית ויהודים במקומות אחרים בעולם שותפים לאותה זהות
54	34	27	25	כאשר אנשים נמצאים במצוקה, אחריותם של יהודי אמריקה להצלת יהודים גדולה יותר מאחריותם להצלת לא יהודים

בכל שלוש הסוגיות - משמעות ברורה של היות יהודי, התפיסה כי ליהודים בארצות הברית ובמקומות אחרים בעולם יש זהות משותפת, והאמונה שהאחריות של יהודי אמריקה להצלת יהודים גדולה יותר מאחריותם להצלת אחרים הנמצאים במצוקה - דפוס ההתפלגות בין הזרמים נשאר בעינו, והאורתודוקסים מפגינים את האחוזה הגבוה ביותר של הסכמה לכל שלוש האמירות. הקונסרוטיבים תופסים את המקום השני, ואחריהם שני הזרמים האחרים. מעניין כי למרות האמירה המקובלת שהרקונסטרוקציוניזם שם דגש רב יותר על עמיית¹⁹ דווקא אצל הרקונסטרוקציוניסטים מתגלים אחוזי ההסכמה הנמוכים ביותר לשלוש האמירות אלה.

נתבונן בהיבט של התרבות היהודית בארצות הברית שבנוגע אליו יש נתונים אחדים, הווה אומר ידיעת עברית. מעניין שכאן אנו מוצאים את אותה התפלגות בין זרמים שמצאנו לגבי הקשר עם ישראל.

לוח 5: היכולת לקרוא עברית, לפי זרם דתי, סקר NJPS 2001 (באחוזים)

אורתודוקסי	קונסרוטיבי	רפורמי	רקונסטרוקציוניסטי	
5	24	44	33	כלל לא
15	42	39	38	יכול להגות מילים לאט
80	34	17	29	יכול לקרוא מילים בשטף
100	100	100	100	סך הכול

¹⁹ למשל, קורא אנונימי אחד של טיוטה קודמת של המאמר הזה הצהיר כי "שותפות גורל של יהודים היא נושא מרכזי ברקונסטרוקציוניזם".

כפי שמעיד לוח 5, האורתודוקסים שולטים בעברית הרבה יותר מאחיהם הלא אורתודוקסים. הקונסרוויטיבים שולטים בעברית יותר מהרקונסטרוקציוניסטים, ואילו הרפורמים שולטים בעברית במידה הפחותה ביותר. אמנם אין לי נתונים על כך, אך אני משער שהיהודים האורתודוקסים האמריקנים קוראים עיתונים ישראליים, ובכלל זה **הארץ**, **מעריב** ו**ידיעות אחרונות**, ומכירים את החברה והתרבות בישראל יותר מעמיתיהם הקונסרוויטיבים, הרקונסטרוקציוניסטים והרפורמים (לא ננעתי כאן באמריקנים ישראליים, כלומר בישראלים החיים בארצות הברית).

בדומה לכך, כשבוחנים כיצד חשים המשיבים לגבי יהדותם וכיצד הם תופסים את מה שכוון בה, מגלים הבדלים דומים בין הזרמים. למשל, במענה לשאלה כיצד הנסקרים חשים לגבי היותם יהודים, מתברר שהאורתודוקסים מרגישים יותר תחושות חיוביות בעניין זה מאשר הקונסרוויטיבים, ולא להפך. יש יותר תחושות חיוביות בנוגע לכך מאשר לרפורמים. מעניין שהרקונסטרוקציוניסטים חשים יותר תחושות חיוביות מן הרפורמים, ואיש מהם לא ביטא רגשות שליליים בנוגע להיותו יהודי.

לוח 6: רגשות לגבי היות יהודי, לפי זרם דתי, סקר NJPS 2001 (באחוזים)

אורתודוקסי	קונסרוויטיבי	רפורמי	רקונסטרוקציוניסטי	
90	88	77	79	חיוביים מאוד
8	11	20	20	חיוביים במקצת
1	–	1	–	שליליים במקצת
–	–	–	–	שליליים מאוד
1	1	2	1	ניטרליים: לא חיוביים ולא שליליים
–	–	–	–	אמביוולנטיים: חיוביים ושליליים
100	100	100	100	סך הכול

ישראל מרכזית דווקא לאלה שיהודיותם מרכזית בעיניהם. כפי שטענתי במקום אחר,²⁰ "יהודיות" היא תפקיד שאדם חווה כאשר הוא מגלם את התפקיד הזה, וככל שאדם מגלם את אותו תפקיד לעתים תכופות יותר, כך תחושת היהודיות שלו מתחזקת. כל הראיות מלמדות שליהודים אורתודוקסים יש תחושה חזקה של זהות יהודית. כפי הנראה, הסיבה לכך היא שהיהודיות ממלאת תפקיד מרכזי יותר בחייהם. בגלל המחויבויות הדתיות שלהם, יש אינספור רגעים בחיי היומיום של יהודים אורתודוקסים שבהם הם, במודע, מגלמים תפקיד של יהודי. אולם לידים של רוב יהודי אמריקה, היהודיות והזהות היהודית מוגבלות לאירועים מזדמנים, וזהותם באופן כללי מופשטת למדי. ישראל אינה ממלאת תפקיד מרכזי באמת בחייהם, וניכרת אצלם ירידה הולכת וגוברת במדדים אחרים של זיקתם הקהילתית היהודית. יהודים נטים פחות מבעבר להיות חברים בארגונים יהודיים קהילתיים דתיים,

²⁰ ראו להלן הערה 37.

חילוניים ואתניים. יש ירידה בשיעור נישואי הפנים האתנו־דתיים אצל יהודים. יהודים נוטים יותר מבעבר להתגורר בשכונות הטרוגניות מבחינה אתנית ודתית, והם מייחסים פחות חשיבות למגורים בין יהודים. ליהודי אמריקה היום יש בדרך כלל פחות חברים יהודים, ומספר גדל והולך של יהודים מצהירים שחבריהם הטובים ביותר אינם יהודים. יהודים גם תורמים פחות כסף למטרות יהודיות.²¹

כשבוחנים דפוסים של פילנתרופיה, אפילו לפני המשבר הכלכלי הנוכחי ושיעוריית מיידוף, הנתונים מצביעים על נטייה רבה יותר של נדבנים יהודים לתרום את תרומותיהם הגדולות ביותר לגופים לא יהודיים. יהודים צעירים יותר מעורבים בדרך כלל פחות בחיים היהודיים, והם מחויבים פחות לנדבנות למטרות יהודיות. תרומה לקהילה היהודית כבר אינה מצווה מחייבת כפי שהייתה פעם. כיום הדבר נתון לשיקול דעת, והצעירים שבציבור היהודי נוטים לתרום למטרות כלליות, לא דווקא יהודיות, יותר מאשר לקהילה היהודית.²² התורמים למטרות יהודיות מקדישים שיעור נכבד מתרומותיהם לתמיכה בישראל, ובכלל זה לרווחה חברתית, לקליטת עלייה, לבריאות, לחינוך ולמטרות תרבותיות. ונדגיש שוב, יהודים צעירים נוטים לתרום לישראל פחות מאשר המבוגרים מהם.²³

יהודים תורמים למטרות דתיות הרבה פחות מאמריקנים אחרים. יהודים נוטים להשתייך לבתי כנסת פחות משנוצרים נוטים להשתייך לכנסיות, והם גם נוטים לתרום לבתי כנסת פחות משנוצרים תורמים לכנסיות. כמו כן, יהודים נוטים לתרום לארגונים דתיים ארציים פחות מאשר נוצרים.²⁴ כמו כן, יהודים, כמו אמריקנים אחרים, בררנים בבחירת המטרות לתרומותיהם. הם בוחרים בדרך כלל בגופים שיש להם כלפיהם זיקה כלשהי, רגשית או אישית.

כמו במקרה של יונייטד ווי²⁵ ומיזמים מבוססי קהילה אחרים לגיוס תרומות למטרות כלליות, הצטמצמה תרומתם של יהודים לארגוני גג, כגון מגביות של הקהילות היהודיות המאוחדות. לפעמים תופסת את

Chaim I. Waxman, "American Jewish Identity and New Patterns of Philanthropy," in Allon Gal, Athena S. Leoussi and Anthony D. Smith (eds.), *The Call of the Homeland: Diaspora Nationalisms, Past and Present*, Leiden and Boston: Brill, 2010, pp. 81-104
 חיים א' וקסמן, "אחד העם יכול לחייך: ישראל כמרכז רוחני לקהילה היהודית-אמריקאית", אליעזר בן רפאל, אבי בראלי, מאיר חזן ועופר שיף (עורכים), *היהודים בהווה: כינוס ופיזור - בהוקרה ליוסף גורני*, ירושלים: יד יצחק בן־צבי, 2009, עמ' 394-405.

Jack Wertheimer, "Current Trends in American Jewish Philanthropy," *American Jewish Year Book* 98 (1997), pp. 3-92; Gary A. Tobin, *The Transition of Communal Values and Behavior in Jewish Philanthropy*, San Francisco: Institute for Jewish & Community Research, 2001, p. 6; Jack Wertheimer, Jeffrey R. Solomon, and Alexander C. Karp, *Mega-Gifts in American Philanthropy: General and Jewish Giving Patterns between 1995-2000*, San Francisco: Institute for Jewish and Community Research, 2003, p. 38

Ukeles Associates, Inc., "The 2002 Greater Phoenix Jewish Community Study: Summary," Jewish Federation of Greater Phoenix, December 2002, p. 15

Gary A. Tobin, "Jewish Philanthropy in American Society," in Dwight F. Burlingame (ed.), *Philanthropy in America: A Comprehensive Historical Encyclopedia*, II, Santa-Barbara, CA: ABC-CLIO, 2004, pp. 284-288

יונייטד ווי (United Way) הוא ארגון עולמי המשמש כמגבית מאוחדת שתורמת למוסדות רווחה וצדקה ביותר מארבעים מדינות.

מקומה תרומה למיזמים ייעודיים, והם כנראה אחד הגורמים לצמצום שיעור הנדבנים אפילו כאשר סך כל התרומות אינו יורד, בזכות הגידול בסכומים שמתקבלים מאלה שתורמים במישרין לקרנות שיש להם כלפיהן זיקה כלשהי במקום לתרום למגביות קהילתיות רחבות. במילים אחרות, סכום גבוה יותר נתרם בידי מספר קטן יותר של בני אדם. דפוס הפילנתרופיה היהודית באמריקה היום הולכים ומשתלבים עם דפוס הדעיכה באתניות של יהודי אמריקה. האתניות שלהם הולכת והופכת למה שהרברט גנס כינה "אתניות סימבולית", אשר "נשחקת עד דק".²⁶ לאתניות של יהודי אמריקה אין משמעות לשונית - רוב יהודי אמריקה אינם יודעים עברית, יידיש או כל שפה יהודית אחרת - והיא גם אינה משפיעה על בחירת חברים, בני זוג או שכונת מגורים.²⁷

יהודיות כבר אינה נושאת תווית שלילית בחברה ובתרבות האמריקניות; במובנים רבים זהו אפילו מעמד נחשק. באמריקה היום אופנתי להיות יהודי, ומספר שיאי של סנטורים, חברי קונגרס ונשיאי אוניברסיטאות מכריזים בריש גלי על יהדותם. לכן יש משום אירוניה בכך שבשעה שמבחינה חברתית מקובל יותר ואפילו רצוי להזדהות כיהודי, הזהות וההזדהות של יהודי אמריקה מוצקות פחות ומקיפות פחות, ואמריקניות הרבה יותר. בעבר גרמו הרדיפות והתיגו השלילי למקצת היהודים לדחות את זהותם והזדהותם היהודית. היום, לעומת זאת, יהודים אמריקנים צעירים אינם דוחים אותה; אבל היא תחומה הרבה יותר ושלטת הרבה פחות. כפי שנאמר לעיל, היהדות הפכה ל"אתניות סימבולית".²⁸

יתרה מזו, יהודי אמריקה נוטים פחות ופחות להבחין בין הרכיב היהודי לרכיב האמריקני בזהותם. בעבור יהודים אלה, שני הרכיבים נראים חלקים בלתי נפרדים של חבילת הזהות היהודית-אמריקנית, שבה נעלמו הגבולות בין האמונות והערכים של הדת היהודית לבין האמונות והערכים הלאומיים האמריקניים. שתי מערכות האמונות, הדתית והלאומית, התלכדו למקשה אחת, ויהודים אמריקנים מניחים שערכים אמריקניים ליברליים רבים הם למעשה ערכים יהודיים, ולא זו בלבד אלא שהם אף החשובים שבערכי היהדות.

באשר לישראלים שחיים באמריקה, עוזי רבאון סובר שהיהודים מישראל נטמעים בזרם החברתי המרכזי האמריקני בדור הראשון ושי"במשך הזמן, מטוטלת הקשרים הרגשיים וההתקשרות לשני

Herbert J. Gans, "Symbolic Ethnicity: The Future of Ethnic Groups and Culture in America," in Herbert J. Gans, Nathan Glazer, Joseph R. Gusfield and Christopher Jencks (eds.), *On the Making of Americans: Essays in Honor of David Riesman*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1979, pp. 193-220; idem, "Symbolic Ethnicity and Symbolic Religiosity: Towards a Comparison of Ethnic and Religious Acculturation," *Ethnic and Racial Studies* 17, 4 (1994), pp. 577-592

Chaim I. Waxman, *Jewish Baby Boomers: A Communal Perspective*, Albany: State University of New York Press, 2001, pp. 81-118

יש לציין שאלה דפוסים המתקיימים בתקופות של שגרה. ואולם הראיות מלמדות שכאשר מתרגש משבר של ממש במולדת, ביטויים אתנו-דתיים בקרב חלק מבני אותו לאום בתפוצה נוטים להתגבר. ראו Matthew F. Jacobson, *Special Sorrows: The Diasporic Imagination of Irish, Polish, and Jewish Immigrants in the United States*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995. הדבר ניכר למשל בעלייה בתרומות ובהתנדבות למען ישראל בקרב יהודים אמריקנים במהלך מלחמת לבנון השנייה ב-2006.

אזורים גיאוגרפיים נוטה להתרחק מארץ המוצא לטובת הסביבה הפיזית החדשה והמקדית.²⁹ מכאן אנו למדים שדפוס הטמיעה שלהם באמריקה אינם שונים במיוחד מאלה של אחרים בעלי רקע גזעי וחברתי-תרבותי דומה.

במאמר מן העת האחרונה מספקים לאונרד סאקס ועמיתיו ראיות המעידות כי תוכנית "תגלית" השפיעה השפעה של ממש על חיזוק הקשרים בין יהודים אמריקנים צעירים שהשתתפו בה לבין ישראל, על חיזוק הסבירות שהמשתתפים יינשאו ליהודים, ואפילו אצל אלה שלא יעשו זאת - על חיזוק הסבירות שיגדלו את ילדיהם כיהודים.³⁰ אך מסיבות רבות ושונות, תוכנית זו מגיעה רק למיעוט מתוך האוכלוסייה הפוטנציאלית. כפי שסאקס ועמיתיו מציינים, הפונים לתוכנית "תגלית" באים מרקע של מעורבות רבה יותר לעומת אלה שאינם פונים לתוכנית.³¹ הציבור הרחב של יהודים אמריקנים צעירים שאינם מעורבים כלל אינו פונה לתוכנית לכתחילה. נוסף על כך, תמיד נלוו לתוכנית אילוצים כספיים, שהגבילו לא רק את מספר המשתתפים בה אלא גם את היוזמות שננקטו כדי להגיע לציבור רחב יותר, ואילוצים אלה התגברו במידה ניכרת מאז 2008. כמו כן, למרות כל הישגיה המרשימים, עדיין מוקדם לדעת מהי השפעתה של התוכנית על רמת החיבור הכללית בין יהודי אמריקה לבין ישראל. סאקס ועמיתיו גילו עוד שהתוכנית לא הגדילה את הסיכוי שמשותפתיה יתנדבו למטרות יהודיות,³² ומשתתפי התוכנית, כמו מבוגרים צעירים אחרים בארצות הברית בימינו, נמנעים בדרך כלל מהשתייכות מוסדית אפילו אחרי החוויה הישראלית שלהם.³³ בלי חיזוק קהילתי עדיין מרחף אפוא סימן שאלה גדול על ההשפעה ארוכת הטווח של התוכנית. ממצאי המחקר של פיליפס "מעידים כי יהודים על פי דתם הם אלה המתעניינים ביותר בתרבות יהודית";³⁴ וכמו כן היהדות הרבנית והסוציולוגיה הקלאסית כאחת הדגישו את מרכזיות אופייה הקהילתי של הדת.³⁵

מנהיגי ישראל ומנהיגי הקהילות היהודיות באמריקה כאחד מכריזים על צורך ורצון להדק את הקשרים בין יהודי אמריקה לבין ישראל ולהתבסס עליהם. בעבור רבים, התקווה היא להדק דווקא את הקשרים בין יהודים כפרטים לבין הקהילה היהודית. אך את זאת אי-אפשר להשיג באמצעות הניסיון להפוך את ישראל לעיקר העיקרים של הזהות היהודית האמריקנית. נתוני סקר האוכלוסייה

29 Uzi Rebhun, "The Israeli Jewish Diaspora in the United States: Socio-Cultural Mobility and Attachment to Homeland," in Eliezer Ben-Rafael and Yizhak Sternberg (eds.), *Transnationalism: Diasporas and the Advent of a New (dis)Order*, Leiden and Boston: Brill, 2009, pp. 317-334

30 Leonard Saxe, Benjamin Phillips, Theodore Sasson, Shahar Hecht, Michelle Shain, Graham Wright, and Charles Kadushin, "Generation Birthright Israel: The Impact of an Israel Experience on Jewish Identity and Choices," Brandeis University, Cohen Center for Modern Jewish Studies, October 2009

31 שם, עמ' 9.

32 שם, עמ' 24.

33 שם, עמ' 31.

34 פיליפס, חילוניות יהודית (לעיל הערה 12).

35 Chaim I. Waxman, "The Sabbath as Dialectic: Its Meaning and Role," *Judaism* 31, 1 (1982), pp. 37-44

היהודית הארצי רק מאששים את אבחנתו של הרב פרופ' יוג'ין בורוביץ לפני כמעט ארבעים שנה: למרות כל מה שמדינת ישראל ותרבותה יכולות להיות בשבילנו [...] איני רואה כיצד היהודיות האמריקנית שלנו תוכל לשאוב ממנה [את משמעותה] [...] אנו יכולים לאהוב את מדינת ישראל והיא עשויה לתרום לנו רבות, אולם יותר ויותר מתברר שאיננו יכולים לתפקד כיהודים באמצעות ניסיון לחיות חיים ישראליים מכלי שני על אדמת אמריקה.³⁶

עד כמה שרשאי אדם לקוות שישראל תהפוך לרכיב משמעותי של הזהות היהודית האמריקנית, אין ספק שאין היא כל מהותה או אף עיקר מהותה של זהות זו - והיא אף אינה יכולה להיות כזאת. למעשה, יש ראיות לכך שזהות יהודית אמריקנית המשמרת את חיוניותה לאורך זמן היא זהות שהיא בעיקרה דתית. הראיות לכך גם תומכות, כך מתברר, בתזה שהצגתי לפני כמעט 35 שנים: מכיוון שיהודיות היא תפקיד שאדם חווה כאשר הוא מגלם תפקיד זה, ישנה תחושה חזקה יותר של זהות יהודית וישראל ממלאת תפקיד מרכזי הרבה יותר אצל יהודים אורתודוקסים [...] בעבור מרבית היהודים האמריקנים, יהודיות וזהות יהודית מוגבלות לאירועים אקראיים, זהותם באופן כללי מופשטת למדי, ומשום כך ישראל אינה ממלאת בעצם תפקיד מרכזי כלשהו בחייהם.³⁷

סיכום

מן הנאמר לעיל אפשר ללמוד שאין די בכך שיהודי אמריקה יזדהו כיהודים על פי דתם, כלומר שיזדהו כאורתודוקסים, קונסרוטיבים, רפורמים או רקונסטרוקציוניסטים. עליהם לדעת גם מה משמעות הדבר, וצריכה להיות לכך השפעה על חיי היומיום שלהם בדרכים כאלה ואחרות. יהודים רבים המשויכים לזרם דתי - בעיקר בקרב הלא אורתודוקסים - אינם יכולים להגדיר מהי משמעות הזדהותם הדתית. הם אינם מכירים לא רק את הזרם שהם משתייכים אליו, אלא גם לא את היהדות בכללותה, מעבר לערכים האמריקניים הליברליים שהם מניחים כי הם ערכים יהודיים. הם עשוקים מבחינה תרבותית משום שלרוב הם בורים, בכל הנוגע לתרבות היהודית - מקצתם משום שלא התעניינו בה ואחרים משום שמעולם לא ניתנה להם ההזדמנות ללמוד עליה. הם עשוקים משום שהאנשים שהיו אמורים להיות מוריהם, כלומר הרבנים, לא לימדו אותם. כל עוד לא תשולב היהדות בחיי היומיום שלהם, תמשיך זהותם היהודית, כפי הנראה, "להישחק עד דק". במקרה כזה, זהותם האתנית לא תהיה כנראה שונה הרבה יותר מזהותן של קבוצות אירופיות ומזרח אסיאתיות אחרות שהגיעו לארצות הברית במהלך המחצית השנייה של המאה התשע-עשרה וראשית המאה העשרים. גם אלה חוו שיעורים גבוהים של היטמעות תרבותית ולשונית בדור הראשון, הידלדלות השכונה האתנית בשל המעבר לשכונות הטרוגניות מבוססות עם העלייה ברמת ההשכלה וההתקדמות הכלכלית בדור השני, וכבר בדור השלישי - שיעורים גבוהים של נישואי תערובת ומגוון גילויים של

Eugene B. Borowitz, *The Mask Jews Wear: The Self-Deceptions of American Jewry*,³⁶ New York: Simon and Schuster, 1973, p. 163

Chaim I. Waxman, "The Centrality of Israel in American Jewish Life: A Sociological Analysis," *Judaism* 25, 2 (1976), p. 186³⁷

אתניות סימבולית.³⁸ כפי שקשריהם הרגשיים של אלה למולדותיהם הולכים ונחלשים, כך נחלשים גם הקשרים בין יהודי אמריקה לבין ישראל.

מעניין לציין שאבא הלל סילבר (1893–1963) - רב רפורמי ומנהיג ציוני אמריקני בולט - רמז לדברים דומים מאוד כאשר גינה את רעיון היהדות החילונית. בתגובה לכמה מתומכיה הראשיים, דוגמת הוראס קלן, אליוט כהן והנרי הורביץ, התעקש סילבר על מרכזיותה של הדת:

כאשר היהודי האמריקאי ינטוש את הדת, הוא יתבולל במהירות [...] ושום חלק של מוזיקה יהודית או אמנות יהודית או ספרות ופילוסופיה יהודית לא יהיו מספקים כדי להציל אותו. היהודי האנטי־דתי יהיה הראשון להיעלם [...] היהודים האדישים יישארו לזמן־מה [...] עד שהדחפים הבלתי נפסקים של ההתבוללות יכריעו ויפיצו גם אותם [...] אפילו המשיכה החזקה לארץ ישראל [...] לא תוכל לשמש לטווח ארוך כבסיס לנאמנות יהודית. הקמתו של בית יהודי בארץ ישראל לא תביא את הנס של שמירת הקיום היהודי באמריקה. [...] היהודי האמריקאי לא יישאר זמן רב יידישיסט או עברי, במובן שאליו מתכוונים תומכי הפלורליזם התרבותי. רק היהודי הדתי - זה שיישאר מחויב לאמונתו - יוכל להמשיך ולשאת את התרבות והמסורת של ישראל. השאר ייעלמו, כפי שקרה תמיד וכפי שחייב יהיה לקרות גם בעתיד.³⁹

סביר להניח שסילבר היה מותח ביקורת חריפה גם על מגמת ההתרחקות מדתיות ציבורית והפנייה כלפי פנים של חלק גדול מן היהדות האמריקנית בת זמננו.⁴⁰

קריאות לחיזוק הקשרים עם ישראל, כמו הקריאות לחיזוק העמיות היהודית, אין בהן ממש, אלא אם מתלוות אליהן יהודיות וזהות יהודית הממלאות תפקיד מרכזי הרבה יותר בחיי היומיום. כפי שניסחה זאת ברהיטות אליסה רובין קורשן לא מזמן, "תחושה חזקה יותר של עמיות יהודית תהיה תוצאתה המוצלחת של מעורבות יהודית עמוקה יותר, לא נקודת המוצא שלה. עמיות יהודית אינה תחליף ללמידה, להשתתפות או למחויבות".⁴¹

Richard Alba, and Victor Nee, *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2003 ³⁸

עופר שיף, *הציונות של המנוצחים: המסע של אבא הלל סילבר אל מעבר ללאומיות*, תל אביב: רסלינג, 2010, עמ' 93. ³⁹

Steven M. Cohen, and Arnold M. Eisen, *The Jew Within: Self, Family, and Community in America*, Bloomington: Indiana University Press, 2000 ⁴⁰

Alisa Rubin Kurshan, "Jewish Peoplehood As Outcome," *Jewish Week*, April 8, 2010 ⁴¹